अभ्यास

सम्प्रति लेखनीयम्

1. रिक्तस्थानानि पूरयत।

(रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए। Fill in the blanks.)

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
उदाहरणम्– रामः	रामौ	रामाः
(क) कृषकः	कृषकौ	कृषकाः
(ख) केशः	केशौ	केशाः
(ग) कमलम्	कमले	कमलानि
(घ) वाष्पयानम्	वाष्पयाने	वाष्पयानानि
(ङ) भाषा	भाषे	भाषाः
(च) सुता	सुते	सुताः

2. निम्नशब्दरूपाणि (✓) वा (×) चिह्नेन प्रदर्शयत।

(निम्न शब्द रूपों में सही (✓) या गलत (×) का निशान लगाइए। Tick (✓) or (×) the word declensions given below.)

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	
(क) वृक्षम्	वृक्षे	वृक्षाणि	×
(ख) पुत्रम्	पुत्रे	पुत्राणि	×
(ग) पर्वतः	पर्वतौ	पर्वताः	✓
(घ) आम्रम्	आम्रे	आम्राणि	✓
(ङ) रमा	रमे	रमाः	✓

3. निम्नशब्दानाम् उचितम् अर्थम् रेखाङ्कितम् कुरुत।

(नीचे लिखे शब्दों के सही अर्थ को रेखांकित कीजिए। Underline the correct meaning of the following words.)

(क) शाकम् = फल, साग-सब्ज़ी, भोजन।
(ख) क्रीडनकम् = खिलौना, खेल, गेंद।
(ग) तृणम् = तिनका, तालाब, कीड़ा।
(घ) मूषिका = बिल्ली, चुहिया, चिड़िया।
(ङ) अनलः = अग्नि, वायु, पानी।
(च) दुग्धम् = पानी, दूध, चाय।

Scanned with CamScanner

4. निम्नशब्दान् संस्कृतेन लिखत।

(निम्न शब्दों को संस्कृत में लिखिए। Write the following words in Sanskrit.)

(क) एक मुँह = मुखम् (ख) दो चित्र = चित्रे

(ग) दो मित्र = मित्रे (घ) दो पहिए = चक्रे

(ङ) दो चश्मे = उपनेत्रे (च) तिनका = तृणम्

5. निम्नशब्दान् हिन्दीभाषया लिखत।

(निम्न शब्दों का हिंदी में अर्थ लिखिए। Write the following words in Hindi.)

(क) अन्नानि = बहुत अनाज (ख) शाकम् = सब्जी (ग) करवस्त्रे = दो रुमाल

(घ) उद्यानानि = अनेक बगीचे (ङ) चक्रम् = पहिया (च) गृहे = दो घर

6. निम्नशब्दान् वचनानुसारेण विभिन्नवर्गेषु लिखत।

(निम्न शब्दों को वचन के अनुसार अलग-अलग वर्गों में लिखिए। Write the following words in the columns according to their number.)

कमलम्, पुष्पे, फलानि, मुखे, धनम्, वस्त्राणि, तृणानि, भोजनम्,
पुस्तके, पत्रम्, आम्रे, शाकम्, गृहाणि, क्रीडनके, उद्यानानि।

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
कमलम्	पुष्पे	फलानि
धनम्	मुखे	वस्त्राणि
भोजनम्	पुस्तके	तृणानि
पत्रम्	आम्रे	गृहाणि
शाकम्	क्रीडनके	उद्यानानि

7. निम्नशब्दान् लिंगानुसारेण विभिन्नवर्गेषु लिखत।

(निम्न शब्दों को लिंग के अनुसार अलग-अलग वर्गों में लिखिए। Write the following words in different columns according to their gender.)

गजः, फलम्, पुस्तकानि, लताः, मयूरौ, वृक्षः, कोकिला, तृणम्,
अध्यापिका, उद्यानम्, मेघाः, हस्तौ, बाला, नासिका, वस्त्राणि।

पुंल्लिंग	स्त्रीलिंग	नपुंसकलिंग
गजः	लता	फलम्
मयूरौ	कोकिला	पुस्तकानि
वृक्षः	अध्यापिका	तृणम्
गावः	बाला	उद्यानम्
हस्तौ	नासिका	वस्त्राणि

मूल्यपरकम्

1. किम् त्वम् मित्रस्य सुखावसरे हर्षम् अनुभवसि? (क्या तुम मित्र की खुशी में खुश होते हो?)
2. किम् त्वम् पुस्तकानाम् आदरं करोषि? यदि आम्, तर्हि किमर्थम्? (क्या तुम पुस्तकों का सम्मान करते हो? यदि हाँ, तो क्यों?)

क्रियाकलापः

1. छात्रों से एक आम, दो फूल, तीन खिलौने और पाँच पत्तों के चित्र बनवाकर उनके नीचे क्रमशः आम्रम्, पुष्पे, क्रीडनकानि तथा पत्राणि लिखवाएँ, जिससे वे एकवचन, द्विवचन और बहुवचन का भेद समझ सकें।
2. इसी प्रकार वचनानुसार विभिन्न चित्रों के माध्यम से लिंग-भेद और वचन-भेद छात्रों को समझाया जा सकता है।

(क)

पुष्पे
(नपुंसकलिंग-द्विवचनम्)

(ख)

मूषकाः
(पुंलिंग-बहुवचन)

(ग)

चटके
(स्त्रीलिंग-द्विवचन)

(घ)

छात्रः
(पुंलिंग-एकवचन)

(ङ)

पिपीलिका
(स्त्री० - एकवचन)

(च)

वृक्षौ
(पुंलिंग - द्विवचन)

सूक्तिः
॥ सदा सत्यं वद ॥
(सदा सच बोलो।)

Scanned with CamScanner